

ВАСИЛЬ
БИКОВ

АЛЬПІЙСЬКА БАЛАДА

Повість

*Переклад з білоруської
Галини ВІГУРСЬКОЇ*

Київ
"ЗНАННЯ"

1

Він упав, спіткнувшись об щось, і одразу ж підхопився, відчув: треба мерщій від цього місця, від убитого командофюрера; поки не схаменулися, треба десь зачайтися, сховатись, а може й вирватися з заводу. Але крізь звихрену куряву, що заволокла цех, майже нічого не було видно, і він мало не вскочив у чорну прірву воронки, де була бомба. Краєм оббіг яму, щоб не натрапити на щось у куряві, простягнув уперед руку, стискаючи в другій наготові пістолет, перекотився через величезну, певно, вивернуту з землі бетонну брилу. Боляче об щось ударився гомілкою. Підхопився вже босоніж, колодки десь поспалили з ніг, і він збагнув, що це погано, — ногам зробилося дуже боляче на засипаній щебенем долівці.

Позаду тим часом уже залунали вигуки, в іншому кінці цеху гучно прокотилась автоматна черга. “Дідька лисого”, — прошепотів він, одним духом перемахнув через повалену залізну ферму з перекриття, вихопився на похилений простінок, який ледве тримався. Курява од вибуху стала потроху спадати, розвіюватись, але ще добре ховала його. Він вибіг на самий верх простінка, тут уже було видно все довкола; на нього дихнуло вітром, який швидко розганяв куряву. Бетонованим пругом, утримуючи рівновагу руками, щоб не впасти, дістався до краю обвалу, — попереду, за якихось три кроки, зяяв дірою вищерблений мур зовнішньої горожі, далі за ним, буцім у світі нічого й не сталося, тихо

тулилося серед зелені кілька будиночків, і зовсім близько вгорі, на схилі, рукою подати, вабив ліс і Альпи: його надія, його життя або смерть — його доля.

Іван умить оглянув усе це, взяв у зуби пластмасову рукоятку пістолета і стрибнув. У гребені горожі стирчали гострі залізні шпичаки, він обіруч ухопився за два і, не гаючись, ривком перекинув тіло на той бік. Плигати, одначе, не квапився, витягнув ноги, щоб було нижче, і тоді одірвався. Він упав у чорнобиль, ухопив рукою пістолет і щодуху кинувся картоплинням уздовж високої дротяної загорожі.

Позаду стріляли й лементували, десь далі почулося гавкання вівчарок — і це було найгірше, — але думати, переінакшувати щось уже не випадало. Декілька куль продзижчало високо над головою, і він, біжачи, відчув: це не в нього, мабуть, його ще не побачили. Роздряпуючи пальці на босих ногах, переліз через сітку загорожі й колючою шлаковою доріжкою ще швидше подався далі — все вгору, до близької околиці.

Вибух бомби в цеху стривожив людей. Збоку від якогось білого будиночка чимдуж бігло до заводу двоє хлопчаків; вони, на щастя, не помітили його, і Іван помчав далі. Але ось попереду з-за кущів акації, мало не біля самих його ніг, вигулькнула дівчинка в квітчатій сукенці з коновкою в руках. В очах у неї промайнув жах, вона зойкнула, і коновка з брязкотом покотилася по доріжці. Він мовчки промчав мимо, вискочив на ширшу вулицю, зиркнув в один бік, у другий — вулиця була порожня. Іван перебіг її, продерся крізь колючу гущавину посадки і тоді впав. Спереду будинків уже не було, на пагорбі спокійно простяглася нескошена лука — у безвітряній тиші дрімав ромен, лагідно погойдувалися мітелки якоїсь трави; далі й вище у рівчаках та урвищах починався ліс. Над усім у спекотливому червневому небі юрмилося сизе громаддя Альп.

Гамуючи шалений віддих, Іван прислухався. Ззаду долинали вигуки та постріли, стали голосніше валувати вівчарки, але це там, на заводі, — за ним же, здається, не гналися. Рукавом смугастої куртки він стер з обличчя піт, який заливав очі, звівся на лікті, намічаючи лукою шлях угору; недалеко помітив яругу, що ближче підступала до містечка, туди ж крутим схилом збігали зверху поодинокі на узліссі ялинки. І він підхопився.

Це було дуже важко, бо ноги стали зовсім неслухняні і мляві, а тіло чимраз тяжчим. На середині схилу він знову озирнувся. Собачий гавкіт наближався, пролящала близька черга, але куль він не почув — отже, і це не в нього. В інших. Певно, там розбігалися. Це полегшувало його становище, і він уперше подумав про хлопців. І вперше болісно здригнулося його серце: навряд чи врятувався хтось, мабуть, усі заплатили собою за його волю.

Він знесилено біг пагорбом. Позаду, мов на долоні, стало видно все оце австрійське містечко, на околицях якого розмістилися довгі, ніби ангари, громадища заводу, де-не-де чорніли провалля та руїни від бомбування; довжелезна горожа-мур в одному місці була повалена, біля неї в кінці корпусу стирчали покороблені ферми перекриття. І там, видно було, снували, метушилися люди. Він пригнувся (коли присісти в траві, вже можна було сховатися за пагорком) і так навзгінці хвилинка кілька біг униз, до яруги, поки нарешті, затулений пагорком, не розігнувся. Поруч на косогорі стояв ліс.

Обтираючи рукавами обличчя, він спинився, далі треба було йти схилом трав'янистої яруги-розпадини. Підйом тут був ще стрімкіший, обіч, між слизького каміння, бурхливо вирував струмок. Іван швидко йшов, аж поки дістався до перших поодиноких ялин, і тут позаду долинуло собаче гавкання. Здалося, ніби це було

зовсім близько, за пагорком, і він знову знесилено побіг угору. Хоча б якось устигнути до лісу, в гущавину ялин, там легше сховатися, можна б якось обдурити переслідувачів або, коли вже не судилося вирватися на волю, — загинути недаремно.

Та добігти до лісу Іван не встиг.

Він ліз по траві вгору, обминаючи великі й малі обвали скель з подрібненою довкола жорствою, і майже добирався до ялинового узлісся, коли позаду, вигулькнувши з-за пагорка, голосно й розлючено загарчали собаки. Іван кинувся вбік, до молоді ялинки, і, пригнувшись, визирнув з-поміж гілля: через бугор, вилискуючи в траві бурюю спиною, його слідом мчала вівчарка. Десь за нею хрипко загавкала друга, німців, однак, не було видно.

Тоді він озирнувся, збагнув, що до гущавини вже не встигнути, ширше розставив ноги й міцніше затис у кулаці пістолет. Скільки в магазині було патронів, Іван не знав, лічити їх тепер було ніколи, хоч хлопець і розумів, що в патронах його порятунк. І він на мить розслабив м'язи, намагаючись рівніше дихати. Треба було заспокоїтись, зібратися з силою, погамувати серце в грудях, щоб ударити без промаху.

Собака тим часом побачив його, загавкав дужче, лютіше, зморено відсапуючись, і все плигав угору. Стоячи за ялиною, Іван пригнувся, поглядом одміряв якусь півсотню кроків до гострої камінної брили у траві й націлів туди пістолет. Вівчарка розгонистими стрибками наближалася, прищуливши до голови вуха, витягнувши хвіст; уже стало видно її роззявлену пащу з висолопленим язиком і жовтими іклами. Іван затамував віддих, намагаючись якнайкраще влучити, і, трохи не підпустивши собаку до каменя, вистрілив. І в ту ж мить збагнув — промахнувся. Пістолет шарпнуло стволом угору, засмерділо порохом, вівчарка загарчала

лютіше. Тоді він, майже не цілячись, але фізично відчуваючи напрямок її страшного бігу, квапливо вистрілив удруге. І раптом тиха радість на мить спалахнула в його душі — собака заскавчав, перекинувся через голову і за якихось двадцять кроків од нього затіпавсь у траві всім тілом. Іван уже ладен був метнутися в ліс, як раптом угледів недалеко ще одного — величезний з підпалинами на боках вовкодав, широко викидаючи лапи, засапавшись мчав угору. За ним у траві волочився-підстрибував довгий ремінний поводок.

Усе ж Іван запізно помітив небезпеку. Похапцем тицьнув назустріч пістолетом, але пострілу не було, певно, щось заїло, тоді він шарпнув пістолет до себе, плеснув по затвору долонею, але вовкодав був уже поруч, хрипко рикнув і скочив. Іван, пригнувшись, кинувся за ялину, собака пронісся повз його плече, важко перекутнувся і з роззявленою пащею метко скочив назад. Іван, не знаючи як оборонитися, виставив уперед руки.

Це був занадто рвучкий стрибок, Іван не встояв на ногах, пістолет випав, і вони обое, людина й собака, покотилися по землі. Здавалось, усе швидко закінчиться, але Іван в останню мить устиг схопити вовкодава за нашійник і з нелюдським напруженням рук не дав зчепитися на собі його зубам. Собака дряпонував його кігтями, десь, тріснувши, роздерлась одежина. Іван, проте, щосили тримаючи пса за нашійник, лівою рукою схопив його за передню лапу і крутнув. Отак вони ще разів зо два перекотились одне через одного — собака й людина — і знов опинилися поруч. Іван викинув убік ноги й намагався якось вилізти на вовкодава, але той оскаженіло поривався до нього, і Іван відчув, що довго так не витримає. Тоді він востаннє зібрав усю спритність, крутнувся на землі, перекинув через себе собаку і щосили придавив йому коліном ребра. Той теж

шарпнувся, мало не вирвавши з рук нашійника, гавкнув, але — Іван відчув — під коліном у нього щось ніби хруснуло. Собака пронизливо заскавчав, людина, здираючи з пальців шкіру, тугіше закрутила нашійник і ще дужче налягла коліном. Однак вовкодав вискnuв, підкинув задом, ошаліло шарпнувся і вирвався.

У Івана щось озвіріло в душі, він зіщулився, одразу ж чекаючи нового стрибка. Але собака не стрибав, розпластався на землі і, витягнувши вперед товсту морду з висолопленим набік язиком, часто, зморено дихав і дико дивився на людину. В Івана, натруджена нашійником, нестерпно пекла права рука, нервово сіпався від перевтоми плечовий м'яз, мало не вискакувало з грудей серце. Якусь мить, поклавши на траву тремтячі руки, він теж стояв навколішках і майже не по-людському, здичавіло, дивився на собаку.

Вони обоє несамовитими очима стежили один за одним, побоюючись пропустити один в одного перше бажання скочити. Іван до того ж дуже боявся, що ось-ось з'являться німці — цих кілька секунд здались йому вічністю. Потім він подумав, що вовкодав навряд чи кинеться на нього, і нерішуче звівся на ноги. Не одводячи погляду від собаки, Іван метнувся вбік і захопив у траві каменюку. Вовкодав наїжачив хребет, ударив по землі хвостом, — ось-ось стрибне, однак не стрибнув, — мабуть, йому дісталось не менше, ніж людині, і він тихенько, безсило скавулів. Тоді Іван рішучіше ступив назад ще раз, вовкодав підвів голову, посунувся, поводок його зашарудів у траві. Проте собака не побіг і не плигнув. Іван, побачивши це, посмілішав і боком мерщій подався вгору до ялини, де був пістолет.

Собака заскавчав од безсилої люті, тягнувши покалічений зад, ослабло поповз у траві і спинився. А людина захопила на траві пістолет і зморено, скільки вистачало сили, почвалала розвилкою угору, в ялинову гущавину.

2

За якихось п'ять хвилин він уже був у лісі й біг уздовж вируючого струмка з прозорою водою. Ліс тут був чистий, без ломаччя, проте бігти заважали густі брили скель. Підйом теж був крутий, і Йван швидко знесилився. Чекаючи й боячись нового переслідування, Іван скочив було до струмка, щоб збити вівчарок із сліду. Але крижана вода холодом ударила в ноги, і він, пробігши якихось двадцять кроків, вискочив знову на берег. Видряпавшись на скелясту кручу, струснув, перезаряджаючи, пістолет, — затвор викинув на каміння перекошений патрон. Іван нагнувся, щоб підняти його, й раптом обімлів — крізь гомінке булькотіння струмка десь позаду долинула розмова. Одразу забувши про патрон, він шпарко подався вгору, трохи вбік од струмка, на схил яруги, проліз крізь гущавину молодого ялиника й, ледве гамуючи дихання, поліз рачки.

Спочатку йому здалося, що навкруги було тихо, тільки жебонів струмок і шуміло верховіття ялин. Подув фен¹, і в небі із-за гір вплив скуйовджений краєчок хмари — швидко насувався дощ. Іван сторожкими очима оглядівся довкола, зазирнув униз на каміння, під ялинами — наче ніде нікого. Він уже рушив був далі, коли позад нього залунало трохи притишено, але наполегливо:

— Русо!

Він схилився нижче, пригнув голову — ні, то був не німець, а, мабуть, якийсь гефтлінг². Бракувало ще клопоту чекати на когось, тут хоча б самому видертися — знав із власного досвіду, як це важко. Німці, певно, зчинили вже тривогу і наздоганяють — не так це просто втекти.

¹ Фен — теплий гірський вітер. (Тут і далі — прим. ред.)

² Гефтлінг — полонений; утікач.